

הברכה בריבוי הדעות והצורך בהכרעה במשברי הגאולה

אמונתנו בקב"ה שהוא אחד המאחד את הכול, צריכה להביא לאחדות הדעות בתוך עם ישראל. אך מראשית דרכנו מצאנו ש"שבעים פנים לתורה"¹. לפעמים, היה לכך השלכות למעשה, ואף ייכוחים נוקבים. בתקופתנו, ב"אתחלתא דגאולה", המצב מחרף. במאמרנו נדון בשאלה מדוע אין אחדות בתוכנו, ובצורך בהכרעה דווקא במשברי הגאולה.

א. המקור והחיוב למציאות הדעות השונות

מציאותן של דעות שונות, איננו דבר שלילי. אדרבה, אמרו חכמים ש"שבעים פנים לתורה" (במדבר רבה יג, טו), וש"אלו ואלו דברי א-להים חיים" (עירובין יג, ב ועוד). ר' צדוק (רסיסי לילה עמ' 101-102) מציין את תחילת המחלוקת בבריאה:

הקב"ה יצר ביום השני את ההבדלה בברואים, שזה היה היסוד לכל מיני הבדלות שמהן נמשכה המחלוקת. בעוד שהמאפיין ליום הראשון הוא יסוד החסד, ממנו הכול מקבלים באופן שווה, ביום השני נבראה מידת הצמצום, על מנת ליצור שוני בין הנבראים. לכן, לכל נברא יש קילוס שונה לקב"ה, וכל אחת אמת לעצמה. זהו שבני קורח אומרים "שיר של יום שני", שהוא יום החלוקה בבריאה, שתוכנו הקילוס שיש במחלוקות: "גדול ה' ומהולל מאד" במה? "כי הנה המלכים נועדו" דהיינו במלחמה, ומלחמה היא מצד שינוי הדעות בבריאה. גם אצל האבות: אברהם היה ראש המשיגים את הקב"ה, במידת החסד. יצחק השיג את הקב"ה במידת היראה שהיא צמצום, ולא היה בכך מחלוקת, ששתי אלה מידות בעבודת ה'. יעקב איחד את שתי המידות למידת האמת. אך אצל הבנים החלו מחלוקות, כי כל אחד היה כלול משתי המידות הנ"ל במידה אחרת.

הסבר זה של ר' צדוק, מבהיר היטב את המקור והחיוב שבדעות השונות **כחלק מתוכנית הבריאה, וכך מתרבה קילוס שם ה' בעולם, בהיותו מלך על הרבה דעות,** ובהתגלותה של האמת המגוונת והמורכבת מדעות שונות.

ראייה חיובית זאת מוסברת בהרחבה ע"י הרב קוק ביחכמת הקודש' (אורות הקודש ח"א). אין הוא רואה שתירה בין הדעות השונות (פרק יב):

המחשבות השונות אינן סותרות זו את זו. בעצם, הכול אינו כי אם התגלות אחדותית, המתגלה בניצוצים שונים.

ושם (פרק יג):

כל המחשבות הגיוניות הן, ובקשר סיסטמתי הן נקשרות... וממילא אנו יודעים שאין מחשבה בטלה בעולם כלל, "אין לך דבר שאין לו מקום", כי כולן ממקור החכמה הן יוצאות.

1. עיין במאמרנו "שבעים פנים לתורה - ריבוי הדעות והמחלוקות (א)", ממעין מחולה 11, פרקים ט-י.

הרב מוסיף שיש ערך לניגודים על מנת לפתח את הדעות השונות. וכך הוא כותב שם (פרק יא):
 כל הניגודים הנמצאים בהדעות... למסתכל פנימי מתראים הם בתואר ריחוקים מקומיים של
 שתילים, שהם משמשים לטובת רעננותם ושביעת יניקתם כדי שכל אחד ואחד יתפתח
 במילואו, ותהיה הסגולה המיוחדת של כל אחד מחוטבת בכל פרטיה; מה שהקירוב היה
 מטשטש ומקלקל הכול. והאחדות המתואמה באה רק מתוך זה הריחוק...
 כלומר, הניגודים בין הדעות מאפשרים לכל דעה להתפתח בעוצמה בעצמה, ואחר כך תוכל כל
 אחת מהן להתחבר אל השנייה.

הרב עוד מרחיק לכת וקובע **שיש חשיבות למלחמת הדעות עצמה** (שם פרק י):
 ישנן דעות כאלה, שהן מוכרחות לפי טבע האדם לגרום בהתפשטותן ותולדות מזיקות, אף על
 פי שהן בעצמן מועילות ואמיתיות הן. ונוצר לזה בטבע רוח האדם ללחום את קיומו, ולנגד
 לדעות הללו, כדי שלא יוזק בענפיהן המתפשטים.
 כלומר, **יש צורך זמני להילחם בדעות** שבשלב ראשון נראות כמזיקות. אך לאחר זמן:
 יסגל לו האדם גבורה יותר עליונה ממקורו הרוחני, ואז מרגיש הוא שעמדתו לא תפחד כלל
 מההתפשטות של הדעות הללו שנלחם נגדן... ועל כן הוא יודע להוקיר את ערכה של המלחמה,
 ויידע כמה אומלל היה אם לא היה נלחם נגד ההתפשטות המזיקה לו אז.
 לאחר עלייתו בדרגה, לא יילחם נגד הדעות הללו, אלא

מה שהרחיק אז מוצא הוא שהרחיק בצדק, ומה שמקרב אותן הדעות אחר שנתעלו, בצדק
 הוא מקרבן.

המלחמה הזמנית הועילה להרחיק ולקרר את הדעות, כל דבר בעתו, לפי מעמדו של האדם.
 הרב מחייב את היותם של אנשים המסוגלים להכיל ולאחד בתוכם את כל הדעות (סוף פרק
 יג):

ומה זה ייפלא, כי חסידי עליון, ישרי לבב, באמת אין חושך ואין צלמוות לפניהם, והם נוטלים
 מכל ענין ומכל תוכן, קרוב או רחוק, את הטוב ואת הרעננות, את הקודש שבו, ומקרבים
 אותו אל הקודש, כמו שהוא באמת קרוב, ואחוד הכול ביסוד הקודש.

כלומר, צריכים להיות אנשים גדולים בעלי ראייה רחבה, המסוגלים לראות את הטוב שבכל
 דעה.

גישתו של הרב, המחייבת היות דעות שונות ומנוגדות, **עלולה ליצור חשש אודות כישלון של
 חלק מהדעות במחלוקת**, אלה **שאינן מגיעות אל האמת**. ר' צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק
 אות קטו) מרגיע, שאם כוונת האדם לשם ידיעת האמת והולך בדרך התורה, הרי דבריו דברי
 א-להים חיים, אף שטועה:

כשמחדש דבר בתורה, צריך שלא יהיה שום נגיעה בלב... רק מצד התשוקה לידע את האמת,
 ואז אפילו טועה נקרא דברי תורה ודברי א-להים חיים. שהרי נזכר בתלמוד דברי הטועים
 ושנדרו מהלכה, שגם ההוא אמינא הוא דברי תורה. שכך יסד השי"י מושכל ראשון ואח"כ
 הגעה לאמת, וגם המושכל ראשון הוא מהשי"י ודברי א-להים חיים.

ר' צדוק ממשיך בכך את אחת מנקודות המחשבה הבסיסיות בגישתו: **אם ד' ברא אדם שיגיע
 אל האמת אחר שלבים שונים במחשבתו, הרי רצונו שכולם יהיו חיוביים**, וממילא הכול דברי
 א-להים חיים.

ב. הידרדרותן של המחלוקות

לפי זה היה צריך להישאר הוויכוח בגדר דיון ענייני.

אולם, מספר גורמים מגבירים את הפילוג. מהם חיוביים, כגון: **האמונה בצדקת הדרך שלפעמים מביאה את הצדדים לעקבות חדה**, שאינה מתפשרת כלל. דוגמא מיוחדת לכך היא הוויכוח בין עקביא בן מהללאל וחכמים בארבעה דברים (עדויות ה, ו):

אמרו לו: עקביא חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר, ונעשך אב בית דין בישראל. אמר להן: מוטב לי להקרא שוטה כל ימי, ולא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום. שלא יהיו אומרים: בשביל שררה חזר בו.

גורם זה חיובי במגמתו לשמור על מסורת רבותיו.

ר' צדוק (ליקוטי מאמרים עמ' 120-121) **מוצא צד חיובי בקשי העורף המצוי בעם ישראל** והמסייע להם בשמירה עקבית על דרך ד'. המקור הם אבות האומה:

האבות הם האיתנים מוסדי ארץ, וצד הטוב שבלב אבן ועקשות, להתעקש ולהיות כאבן נגד החפצים להטות מרצון השי"ת... כי באמת לגבי השי"ת אינם עקשים כלל והם יסוד הריבוי דאומה שלמה... ואברהם אע"ה... הוא ראש האיתנים שנקרא איתן ביחיד.

שוב, הוא רואה היבט חיובי במידת קשי העורף כמו בכל תכונה שברא ד', ובמיוחד אם היא מצויה בישראל.

גורם חיובי נוסף נזכר בדברי הרב זצ"ל ב'חכמת הקודש': על מנת **לאפשר את התפתחותן של הדעות** באופן זמני, עד להתבססותן ואחר כך אף להתאחדותן, או עד להכרעה כאחת הדעות. דוגמאות להתבססות דעות והתאחדותן, נמצא לרוב ב"שקלא וטריא" הנפוץ בכל גמרא, המביאה דעות שונות ומיישבת את החילוק ביניהן: "ולא פליגי, הא בכך והא בכך". לדוגמה, המחלוקת בברכות (כו, ב) בעניין המקור לתפילות היום, אם האבות תיקנום או כנגד תמידים תקנום. אמנם, ר' יוסי בר חנינא ור' יהושע בן לוי נחלקו בכך, אך הגמרא מביאה ברייתות קדומות שחלקו בכך, ומאחדת בין הדעות בכך שאומרת שבאמת האבות תיקנום, וחכמים הסמיכון לדיני הקרבנות לגבי פרטי הדינים שלהן. לעומת זאת, יש הרבה מחלוקות שנמשכו מספר דורות ורק החריפו, עד להכרעה ברורה. דוגמה מפורסמת היא המחלוקת בעניין הסמיכה, שלפי המשנה (חגיגה טז, א) נמשכה כמה דורות, ודווקא בימי תלמידי הלל ושמאי הוכרעה ע"י בבא בן בוטא - מתלמידי בית שמאי - לטובת הלל (ביצה כ, א). כך זה במישור ההלכתי.

התבררות הדעות נכונה גם במישור האמוני. לדוגמה, בתחילת פרק חלק בסנהדרין נאמרו ראיות רבות להוכחת אמונתנו בתחיית המתים. ביסוס אמונה זאת נעשה מפסוקים שונים של התנ"ך ומסברות של חכמינו. מאידך, מצאנו מחלוקת אמונית שהוכרעה מספר פעמים: דעתו של ר' הלל ש"אין להם משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיהו" (שם צח, ב - צט, א). גם כאן על ידי ליבון נושא המשיח, הגמרא דוחה זאת בתקיפות ע"י דעות שונות ובראיות שונות. אך יש גורמים **שליליים שהגבירו את המחלוקות**. ראשית, ידועים דברי התוספתא (חגיגה פרק ב), **שמשרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכם את רבותיהם, רבתה מחלוקת בישראל**.

שנית, **הבעיות המעיקות על עמנו - מבית ומחוץ - "תרמו את תרומתן" למצבים הקשים, שהפריעו לרצף והתפתחות המסורת**. מבית, מחלוקות פנימיות ובעיקר עם כתות, כגון הצדוקים והבייתוסים.

הרב ישראל אריאל ב'הגדת המקדש', מנתח את המצב בעם ישראל, בעקבות הירושלמי (פסחים

ו, א) שתמה: כיצד יתכן שבימי הלל שכחו כיצד לחגוג את ערב פסח שחל ביום שבת, "והלא אי אפשר, לשני שביעית שיחול י"ד להיות בשבת?". הוא מצרף שני מקרים שבהם נהרגו חכמי ישראל, על ידי המלכים ינאי והורדוס (קידושין סו, א; בבא בתרא ג, ב), ומסיק שזה צמצם את לימוד התורה. כך הרבה הלכות ומסורות משתכחות ומשתבשות, כתוצאה מקטיעה פתאומית של מסורת התורה. כמו כן, בתקופה זאת, נתמנו לסנהדרין צדוקים ובייתוסים בהוראת מלכים עריצים, והם כיוונו את התאריך של פסח, כך שתמיד יצא היום הראשון לספירת העומר ביום א' של השבוע. ובמשך תקופה ארוכה נדחקה האפשרות שי"ד בניסן יחול בשבת, כך שנתעלמה מהם הלכה זאת. דבריו הן דוגמה אופיינית לצרות פנימיות, המקשות על רצף המסורת ויוצרות השערות שונות, אלא אם כן קיים חכם כמו הלל או מנהג הרווח בעם, המשמרים את המסורת. **מבחוץ**, הצרות השונות והמשונות שגרמו אויבי ישראל במשך הדורות, הפריעו גם הן לרצף המסורת. דוגמה מפורסמת היא מסירות נפשו של ר' יהודה בן בבא, להסמיך את החכמים הצעירים שבדורו, בניגוד לגזרת המלכות שאסרה זאת. על כך מעידה הגמרא שאלמלא הוא, נשתכחה תורה מישאל (סנהדרין יג, ב - יד, א). **אף על פי כן לא היה נתק מוחלט במסורת**. הנימה האישית השפיעה לפעמים בליבוי המחלוקת. כך מסביר המהר"ל (נצח ישראל פרק כה), שחוץ מהעומק החיובי שבמחלוקות שבעם ישראל, יש גם גורם שלילי:

רק הבלתי הגונים הגדילו והוסיפו על המידה שלהם, לקנאות על כל דבר מעלה וכבוד או עושר או קניין אשר יראו בחבריהם, כאשר הם מדמים בעצמם כי הם ירשו ארץ בלבד ואין עוד אחר, לכך אינם חפצים במעלת אדם הן גדולה או קטנה.

וכן ר' צדוק (רסיסי לילה עמ' 101-102), אחרי שהבהיר את היווצרותן של המחלוקות כדבר חיובי על ידי האבות, שכל אחד סלל דרך אחרת בעבודת ה', **הנה אצל הבנים שהיו מורכבים ממידות שונות, כל אחד מהשבטים ראה אותו עניין באופן אחר**. לכן נוצרה אי הבנה חריפה בין יוסף לאחיו עד שהגיעו לשנאה ומלחמה ולא למחלוקת. ומוסיף:

דבר זה אינו מצד סדר הבריאה כלל להיות מלחמה ושנאה בעולם... ואפילו רשע גמור, "כיוון שלקה הרי הוא כאחיד..." **רק הוא דבר הנמשך על ידי בחירת האדם. וכמו הקליפה הקודמת לפרי... כך בתחילה נתגלה עניין השנאה בין אדם לחבירו הנמשך מהמחלוקת, שהוא דבר שמסדר הבריאה להיות דברים נבדלים.**

אפילו במחלוקת קורח ועדתו, שורש הדברים - שכולם קדושים - אכן יהיה בהשגת העתיד, שנאמר: "ולא ילמדו עוד איש את רעהו, כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם" (ירמיהו לא, לג). אלא שאצל קרח היה עדיין שורש הקליפה של השנאה. אמנם אצל בניו, הייתה כוונה לשם שמים כני"ל, לכן הם אמרו את המזמור של יום שני, הקשור לעצם ההבדלה בעולם, כני"ל. בהבנתו מראה ר' צדוק, **שהנימה האישית שחדרה למחלוקת, היא חלק מתהליך שלילי הנספח לתהליך חיובי**, שהאדם גרם בבחירה שלו.

ועם זאת, **"חז"ל הרחיקו מאוד, עד כדי נידוי, את מי שחשד בחכמים באיזושהי נימה אישית**. לכן מסופר במסכת עדויות (ה, ו) על עקביא בן מהללאל שחלק על חכמים, ולדעתו אין משקין מי סוטה את הגיורת ושפחה משוחררת. כששאלוהו על מעשה בשפחה משוחררת בירושלים שהשקוה שמעיה ואבטליון, ענה להם: "דוגמא השקוה!". ובראב"ד פירש: "מפני שהם היו גרים, רצו להחזיק את הגיורת בכל דיני ישראל". על תשובה זאת נידוהו. חריפות יחסם של חכמים למי שהתבטא בחשד של נימה אישית כביכול של חכמי הדור בפסיקתם, מעיד יותר מכול על אמונת חכמים, בדרכם של חכמי ישראל.

הרב זצ"ל (עין איה ברכות ג, כח) מרחיק לכת באומרו, שאף אם הדבר נכון כדברי המעוררים על חכמים, והם מכניסים נטיות רצון פרטיות בדבריהם, היינו חייבים לקיים את דברי חז"ל: שלא ניתנה התורה למלאכי השרת, וכיוון שהם היו מורי התורה ונתקבלו דבריהם בישראל על פי בית דין שבדור, הננו חייבים מ"לא תסור" מלזוז מדבריהם... כיוון שנקבעה ההלכה זאת היא תורה שלמה.

במאמרנו, איננו מתייחסים במיוחד לגורמים צדדיים כגון: **עוזרים ותלמידים שהיו יותר קנאים מרבותיהם לכבודם, ורצו לחדד את עמדות המתדיינים מעבר למה שרבותיהם התכוונו.** לצערנו, גורם זה היה לפעמים משמעותי לכיוון ההרסני.

מצד אחד, מצאנו את יהושע מקנא לכבוד רבו בפרשת אלדד ומידד, ודורש בתוקף: "אדוני משה כלאם!". ומשה מרגיעו: "המקנא אתה לי?! ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם", ובכך נסתיימה מחלוקת רגעית זאת.

מצד שני, אנו רואים את גיחזי שגרם לחילול שמו של אלישע, ולכן נדחה על ידי אלישע, שקיללו בצרעת; ולדברי המשנה (סנהדרין ז, א) גם אין לו חלק לעולם הבא. מדברי הגמרא שם (קז, ב) משמע שהוא נדחה באופן מוחלט. אמנם, לדעת ר' צדוק, לבסוף אלישע החזירו בתשובה (צדקת הצדיק אות עג). **אך מכיוון שזה נושא כאוב ביותר, שיש בו בעיקר חשבונות של מעלה, וגם אין ברצוננו לקטרג ח"ו, נתרכז רק בגורמים שליליים שאינם מכוונים ממש להרע, אף אם המניע האישי נספח אל הטוב.**

ג. המצב בישראל לעומת העמים, ובגלות

גורם נוסף, שהוא גם חיובי וגם שלילי נובע מתוך שאלת ריבוי המחלוקות בישראל לעומת שאר העמים. המהר"ל נשאל על כך (נצח ישראל פרק כה). ותשובתו - שישראל מצד חשיבותם, הם עם קדוש הראויים למעלה יותר מכל העמים:

והחשוב מצד טבע עצמו יבקש המעלה, ולא תמצא כי הכפרי הוא מקנא בחשוב, רק גיבור מתקנא בגיבור כמותו וחכם מתקנא בחכם כמותו; ודבר זה טבע הטובים וההגונים.

כמו כן **מצד חשיבותם, היצר הרע של הפירוד מצוי יותר בישראל,** כמו שהיצר פתה דווקא את ישראל לעבודה זרה, יותר משאר העמים. בעיקרון זה משתמש המהר"ל בכמה עניינים על מנת להסביר את דרגתם הנמוכה של ישראל במצבים שונים, לעומת שאר העמים. אך מצב זה הוא ארעי ולא טבעי, ולכן היצר השואף אל הטבע, מנסה להוריד את ישראל מהיותם על הטבע. **בגלות, מצב זה מחריף:**

מה שאין האומה הזאת באהבה האחד עם אחיו, הוא עצם הגלות שהפריד הש"י את חיבור שלהם וחילקם והפיצם, ומאחר שחילקם והפיצם דבר זה גורם גם כן שיהיו מחולקים בדעתם. לכן המהר"ל קורא להקפיד יותר על הדינים המאחדים את ישראל ומפרידים אותם משאר העמים.

וכאמור, מצב זה נובע מתוך חשיבותם של ישראל:

וראיה לזה, כי נראה לחוש, כי כאשר יגיע לאחד צרה הנה הכול הם אליו כאח נגש לצרה, זה מפני כי ישראל עם אחד בארץ; ולכך הם מרחמים זה על זה בצרתם מאד מאד.

גישתו הנ"ל של המהר"ל, מציגה גם היא את החיוב של המחלוקות בכלל ואת הידרדרותן עקב הגלות.

ד. מחלוקות עזות שבין גדולי ישראל

קעת נבין כיצד התפרצו מחלוקות עזות בין גדולי ישראל, החל מפרשת יוסף ואחיו, דרך הוויכוחים של בית רחל ובית יהודה, הוויכוחים בבית שני, וכן בדורות האחרונים בין החסידים ותלמידי הגר"א, וכן ביחס לגאולה בדרך הטבע, התמיכה בציונות ובשיתוף פעולה עם מי שאינו דתי וכו'.

ואכן ישנם היבטים חיוביים בעצם המחלוקות וישנם גם היבטים שליליים שאינם מכוונים בכוונת מזיד מצדם של הגדולים. אמנם, אין להתעלם מעונשים שנעשו גם הגדולים, מיוסף ואחיו והלאה, דרך שאול ודוד, ואנשי בית שני ועוד אחרים **כאשר המקרא או חז"ל אינם יראים לומר את כל האמת גם בכישלונותיהם!** אף על פי כן אין זה כישלון רגיל, שהרי אותם מקורות מדגישים את גדולתם של אותם אנשים למרות זאת, **ואף מוצאים שורשים עמוקים למחלוקות אלה.**

ה. בתקופת הגאולה

תקופת הגאולה מגבירה את המחלוקות. בתקופת האמוראים נחלקו אודות היכולת להתמודד עם קשיי התקופה. הראי"ה מסביר במאמרו 'המספד בירושלים', שהדיון אם "ייתי ואחמיניה" או "ייתי ולא אחמיניה" קשור גם לקשיים רוחניים ולא רק לקשיים ממשיים, שיהיו באותה תקופה, כגון עניין ריבוי המחלוקות.

1. הגורמים החיוביים

יש גורמים חיוביים למחלוקות, המאפיינים דווקא את התחלת הגאולה. מצב חדש זה מהווה כר פורה להתמודדויות עם שאלות חדשות ומתחדשות, המזמינות דיונים וריבוי דעות. שאלות יסוד, כגון: האם זאת תקופת גאולה וממילא הגאולה תתחיל בדרך הטבע, כדברי הגר"א ב'יקול התור'; שאלה שיצרה השלכות למידת מעורבות האדם בגאולה זאת מול שאלת "שלא יעלו בחומה". מה מידת ההיתר לשיתוף פעולה עם מי שאינו שומר מצוות ממש? האם אין בכך משום "לפני עיוור" וכן "מסייע לדבר עבירה", כאשר שותפות זאת מאפשרת ניהול שלטון שלא כולו על טהרת הקודש? וכמובן, מציאות חדשה והמצאות חדשות מזמינות דעות שונות בהבנת המושג ההלכתי, כגון ענייני החשמל והשלכותיו בתחומים שונים.

מיוחד הוא תחום הלכות ציבור, המעורר מחלוקות ולעתים מבוכה וחוסר הכרעה. כפי שהיה בראשית התקופה, כנ"ל, כך יש גם היום שאלות, שבחלקן לא שערום אבותינו, בגלל הקושי והכאב לעסוק בהן עקב בעיות הדור, כגון כל מערכת היחסים עם אותו ציבור שאינו שומר מצוות ממש, כנ"ל, אלא שהן מקבלות משנה תוקף בקושי שלהן, בדורנו. אך גם בשאלות הציבור, אותן שאלות של הבנת התקופה, שגם בתחילת תקופתנו לא היו קלות, כגון עניין הגאולה הטבעית, בדורנו הן שאלות הדורשות הכרעות קשות ועקרוניות, ומעוררות ויכוחים נוקבים. כידוע, כבר נחלקו גדולי רבותינו בשאלות הלכתיות ובשאלות אמונה, אודות תקופת הגאולה, **ויש גם השלכות מעשיות לשאלות אמוניות אלה.** ידועה דעת הרמב"ם בתחילת ה' מלכים הסובר שיש לבנות את בית המקדש בידי אדם לעומת רש"י ובעלי התוס', הסבורים שהוא ייבנה

בידי שמים (סוכה מא, א)². ממילא, קיים דיון בימינו בשאלה אם להתחיל בהכנות לכך³. שאלת השקפה מרכזית היא היחס למדינה וממילא כל השאלות הנובעות מכך. לכן, לפי הרב במשפט כהן (סי' קמד):

שכאשר אין מלך, כיוון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה. ובייחוד נראה, שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לעניין כמה משפטי המלוכה, ובייחוד למה שנוגע להנהגת הכלל... יש סמכויות מלוכה לשלטון הציבור במדינה.

הרב חרל"פ (מי מרום ח"ו עמ' של-שלא) **אינו מופתע מהיותן של המחלוקות בזמן הגאולה** בתקופה גדולה שכזאת,

לפי שאז נכנסת דאגה פנימית לדאוג בעד כל מגמה בדרכי ה' הישרים, שלא תטושטש מאומה לרגלי האורות הגדולים.

גורם נוסף המגדיל את המחלוקות, הוא אובדן הלכות צבור מהכללים של יומיום, שהרב במשפט כהן (סי' קמג) כותב: "שהיו ודאי רבים ונמסרים באומה... הם שרידים שנשארו לנו ממשפטי המלוכה". שחזור הלכות אלה, מביא להיווצרותן של מחלוקות.

2. הגורמים השלייליים

יש גורמים שליליים - הקיימים בכל התקופות - אך מיוחדים דווקא בראשית הגאולה. גורם אחד הוא המנהיגים והציבור המשתתפים והמובילים את הגאולה, שלא תמיד ראו את גדולת התקופה וצרכיה ואת השליחות הגדולה המוטלת עליהם. ממילא, הם לא שיתפו פעולה, ולעתים אף התנגדו בחריפות, לכל הקשור לקידום הגאולה בארץ.

הרב זצ"ל מעיר במספר מקומות גם לשומרי אמוני ישראל, שלא השפיעו מספיק בכל ענייני התחייה הלאומית (מאמרי הראייה ח"ב עמ' 483). בוועידת המזרחי, הוא מעיר על אודות החולשה שנחלשה היהדות הנאמנה בהשפעתה על המתרחש בארצנו הקדושה אף שבתחילת הדרך הייתה גדולה השפעתה על ידי הגדולים, כגון הגר"א מגריידיץ והג"ר צבי הירש קלישר:

לצערנו הגדול, דווקא חלקים רבים מהשדרות היותר קדושות והיותר טהורות בקרבנו, לא נפקחו עיניהם להיות מוארים באור של האמונה הגדולה הזאת, ובשביל כך רפו ידיהם מאד...

והחלק של השפעת שלומי אמוני ישראל בעבודת התחייה הלאומית הוא כעת הרבה פחות

מהשעור שראוי להיות. ועל זה אנחנו יכולים להמליץ את מאמר חז"ל על הפסוק **"מי בז ליום קטנות" - "מי גרם לצדיקים שיתבזבוז שולחנם לעתיד לבוא? קטנות (אמנה) שהיה בהם, שלא האמינו בהקב"ה"**, וח"ו לומר שצדיקים הם קטני אמנה, אבל לצערנו דווקא על החזון של ישועת ישראל... ביחס להכרה של הצעדים הללו שהם הולכים ומתחדשים מכל הצדדים, אמונה זאת לדאבון לבבנו הייתה מצומצמת דווקא אצל הצדיקים בדורותינו, כלומר אצל החלק הרחב של כשרי ישראל לכל ערכיהם.

2. עיין 'אם הבנים שמחה' אודות ניסיונות איחוד בין השיטות.

3. עיין בהרחבה בסקירה יפה בנושא, בסוף מחזור המקדש לחג הפסח.

בנו, הרצי"ה, אף חידד את הדבר, בהזכירו פעמים רבות את דברי הגמרא בסוטה הנ"ל, שיש "צדיקים שאינם מאמינים" - "שאינם מתרוממים לראות מעשי ה'. קטנות באמונה היא הגורמת לכך"⁴.

הרב ממשיך את הצורך בראייה גדולה של גאולה, ובמאמרו 'הר כגיגתי' (מאמרי הראייה ח"א עמ' 166) הוא משבח את הצורך בהובלת מהלכי האומה ותפקידיה על ידי הקב"ה גם בדרך של כפייה, על חשבון הרצון החופשי.

והנה קמים אנשים מקרבנו הרואים חזון לבם, ומשפילים בכוח השפעתם את הרום אשר לתחייה הנפלאה הזאת, אשר רק באספקלריא של קודש אפשר להציף על כל עזו נוראותיה... וההכרה הגדולה הזאת הולכת היא וחודרת, הולכת ומתבררת גם אצל אלה אשר עדיין לבא לפומא לא גליא להם... ומתוך גבורת החיים וההויה של כפיית הר כגיגתי, לקבל על ידה את דבר ה' בתור חוק חיים ומשפט לאום בארצנו.

מאמר זה מופנה בעיקר לאותם שחלקו על ראיית התקופה כגאולה רוחנית, וראו בה רק תחייה לאומית כמו לכל האומות, ממילא לא רצו ליצוק תוכן רוחני לצעדי התחייה. מכל הנ"ל, נראה שיש סיבות המצדיקות את ריבוי הדעות. בעצם, המחלוקות הן לשם שמים, מלבד הגורמים הצדדיים ולפעמים חדירה של נימה אישית. לכאורה, הדבר נכון יותר גם בתקופת הגאולה. אך האם זה הכרחי?

1. הצורך בהכרעה ובהכוונה בשעות משבר

האמירות "שבעים פנים לתורה" וגם "אלו ואלו דברי א-להים חיים" נאמרו במישור הלימודי רעיוני. אך יש חשיבות גם בהכרעה מעשית בשעת הצורך, ובמיוחד בשעת משבר של העם. בכל תקופה של עמנו היו דעות שונות, אך לבסוף גם הייתה הכרעה. גם לאחר תקופת הנבואה, לאחר שנתיים ומחצה שנחלקו בית שמאי ובית הלל, הכריעה בת קול. את מחלוקותיהם של רבן גמליאל ור' יהושע, הכריעו החכמים. וכן במחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע וכו'. גם בהכרעות היסטוריות הכריעו חכמינו, כשנטלו את ההנהגה בשעת משבר והכרעה. לדוגמא, בסוף הבית השני, נטל רבן יוחנן בן זכאי את ההנהגה על מנת להכריע לפי תנאי השעה. במרד בר כוכבא, נטל ר' עקיבא את ההנהגה על מנת להכריע לכיוון של מרד, לפי תנאי השעה. הכרעות אלה, היו בעיקרן מבוססות על גישה הלכתית השקפתית⁵.

בתקופת "ראשית צמיחת גאולתנו", לאחר עליות תלמידי הגר"א והבעש"ט, מאז שהחלה תנועה מעשית רחבת היקף, תמיד נמצאה המנהיגות הרוחנית והדתית במחלוקת. לכן היא לא הובילה את ההנהגה, ובמקרה הטוב חלקה הצטרף כתומך בלבד. במקרים אחרים, אף לא הובילו אלא הכריעו אחרת ממה שלבסוף הכריעה ההנהגה המעשית. כגון: במשבר אוגנדה, בהכרעה על הקמת המדינה, בדיוני ההנהגה הדתית לפני מלחמת ששת הימים, בוויכוחים לאחר מבצע של"ג, בוויכוח סביב "הסכמי השלום" השונים, ועוד.

מורכבות התקופה דורשת ריבוי דרכים ביישום תורתנו הנצחית בארץ, אך היא גם דורשת הכרעה בעת משבר. כשמדובר בעבודת ה', ביומיום של יחיד וציבור החיים בדרכים שונות על פי השו"ע, יש אפילו "יופי ססגוני רוחני" של "שבעים פנים לתורה". אך כשמדובר בצורך

4. שיחות הרצי"ה בראשית, עמ' 237, 439-440, 456, 457 ועוד.

5. בגיטין נו, ב יש דיון במעשי רבן יוחנן בן זכאי, ובהלי' מלכים יא, ג בעניין ר' עקיבא.

בהכרעה מעשית של אחריות כלל ישראלית, חייבת להיות הכרעה אחת שתבוא מתוך התייעצות של מנהיגות רוחנית וציבורית. הרי תורתנו היא נצחית, והיא תורת חיים הניתנת ליישום! הלוא אין בכך קידוש השם, אם אין יכולת הכרעה מסודרת ומכובדת! במיוחד, ההולכים בדרכם של גדולי הדורות האחרונים, שראו מצווה "באתערותא דלתתא" במהלכי הגאולה, וראו בתקופתנו "ראשית צמיחת גאולתנו", ובמיוחד ההולכים לאורו של הרב, הרואה חשיבות בקיבוץ הדעות השונות, כחלק מתהליך הגאולה וכחלק מאווירה של ארץ ישראל, צריכים לראות זאת כאחד הערכים הנעלים של תקופתנו: **פיתוח הדעות השונות והגעה ליישום מעשי, הבנוי על הכרעה, תוך כדי שקלול הדעות המגוונות.**

הן הרב קרא לאסוף את השיטות השונות, לסדר אותן ולהגיע להלכה, הן במישור העיוני הלכתי והן במישור הרעיוני פנימי. במישור ההלכתי, הוא פירט זאת ב'הרצאת הרב', וכן במאמרו 'לשני בתי ישראל', שבו הוא קורא לאחד גם את שיטות הלימוד השונות, וכך תהיה השפעה הדדית של שניהם. אך חשיבות מיוחדת הוא ראה במישור הרעיוני-פנימי, כפי שהוא קורא בסוף הקדמתו ל'עין איה' (עמ' כה), שיש להגיע להכרעה גם בסוגיות האגדה והאמונה, אחרי לימוד יסודי ומעמיק:

עלינו לחתור לזה בכל עוז, שנזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא גם בחלק האגדה כמו בחלק ההלכה.

הוא מתנה זאת בכך שגם בתחום זה, כמו בתחום ההלכה, יש לעסוק בלימוד דברי רבותינו שבכל הדורות עד אשר:

יתברר שמכל חילופי השיטות והדרכים, נצמח לנו זרע השלום והברכה בדרכי התורה ועבודת ה'. אבל בינה שלמה כזאת אי אפשר לבוא, כי אם אחרי עמל ויגיעה, בקיאות והעמקה בכל המקצועות הנוגעים לחלק זה. והדבר המעורר לזה, הוא ההרגל להרחיב את דברי חז"ל באגדות בדיעות וסברות ישרות, בעמקי האגדה.

תנאי נוסף לכך הוא שהעוסקים בכך יהיו דווקא מגדולי העוסקים גם בעולם העיון וההלכה, כי מקצועות התורה "הם רעים זה לזה ודודים זה לזה... והעסק במקצוע האחד מרחיב את הדעת ומחדד את הרעיון גם במקצוע השני הרחוק ממנו" (שם עמ' כג). צריך לשים לב! אין כאן דווקא הכרעה ביו דעות אלא שילובן, כפי שהוא רגיל לבאר את המחלוקות השונות בתוך פירושו 'עין איה', שיש היבטים שונים שאותם מבטאות הדעות השונות. אך בדור שלנו, שהוא דור של מסכמים (שם עמ' כד), יש צורך לבסוף בסיכום והסכמה. **לכן שאלות שיש להן השלכה הן במישור ההלכתי והן במישור האמוני, דורשות הכרעה מתוך הסכמה.**

גם הרב חר"פ (מי מרום עמ' שלא-שלב), אף שמבין את היווצרות הדעות השונות, דורש שזה לא יביא למצב של 'דור הפלגה' אשר לא שמעו איש שפת רעהו, אלא ירבו שלום בעולם, **מתוך התכללות הדעות.**

גורם נוסף הדורש מדורנו להגיע להסכמה הוא תורת ארץ ישראל. כבר ראינו זאת בגמרא בסנהדרין אודות תלמידי חכמים שבארץ ישראל הנקראים "מקל נועם" לעומת תלמידי חכמים שבבבל הנקראים "מקל חובלים". לכן, בסוף אורות התורה (יג, ז) מבחין הרב בין תלמידי חכמים שבחו"ל, שאווירא דחו"ל משפיע גם על מחנק רוחני, המביא למחלוקות. לעומת תלמידי חכמים שבארץ ישראל, הנמצאים מושפעים מהארה רוחנית יותר גדולה, המאפשרת יתר מרווח רוחני ו"שלום רוחני".

לכן הוא דורש מהם שלא להישאר ענווים מזי, ולהביע את דעתם התורנית ברמה, מתוך גבורה וענווה. כמו כן עליהם להימנע מלחקות את סגנון הלימוד שהיה בגולה, ולא לפחד מריבוי הגוונים, ואף שיהיו נהרי דעה, צריך להגיע לשלום מתוך סבלנות ומתוך אחדות (שם יג, ח). עלינו לשמש דוגמה ליכולת הנהגה על פי דרכה של תורה, גם בימים קשים אלה. חשוב לקדש שם שמים, בראיית נצחיותה של התורה, ביכולתה להיות דרך חיים למדינה בתקופתנו.

ז. הלכה למעשה

1. כינוס דחוף של מועצה מכוונת מצומצמת, שמחציתה מורי התורה, המדריכים את הציבור, מתוך ראייה של ראשית צמיחת גאולתנו ושותפות בבניין המדינה. מחציתה השני, נציגים ידועים השותפים בבניין המדינה בתחומים השונים, מתוך הראייה הנ"ל: חינוך, מדע, רוח, כלכלה, צבא ותעשייה. התייעצות בין מורי התורה ובין נציגי הציבור היא הכרחית. בגאולה הבאה במסגרת הטבע ושותפים בה כל העם, יש חשיבות לראייה כוללת של ענייני התקופה מתוך אחדות.

נציגי התנועות הרשמיות המייצגות את הציבור יגיעו להסכמה להרכבת המועצה הנ"ל. 2. ליבון הדעות השונות בענייני הדור והתקופה במישור העקרוני והגעה להכרעה, ובעיקר, מתוך הסכמה. שאלות הלכה והשקפה, יוכרעו על פי מורי התורה. שאלות ציבוריות אחרות יידונו על ידי הגוף כולו. מורי התורה יחליטו מה הם התחומים השונים. כמו כן חשוב שגוף זה לא ידון בפרטי המעשה, וישאיר זאת לנציגות הרשמית.

אמנם, יש חשיבות להכוונת הגוף הנ"ל את הנציגות הציבורית, בסגנון היישום למעשה. 3. דרישה מיידיית לאחדות הנציגות הרשמית, וקביעה זמנית של נציגות מוסכמת, על ידי המועצה המכוונת, עד למציאת דרך מוסכמת אחרת.

4. הגופים הנ"ל יקימו צוותים להכנת תוכניות בתחומים השונים, ברוח הנ"ל, על מנת לתת מענה על פי דרכה של תורה לתחומי המדינה השונים. זאת, כפי שפסקו פוסקי דורנו, העוסקים בתורת המדינה.

5. יש לבוא בדברים עם ציבורים נוספים על מנת להגיע בדרך של הידברות להסכמות, מתוך הראייה הנ"ל. בל נחמיץ השעה, כפי שהיה בקום המדינה (הרב כשר, התקופה הגדולה, פרק יט).

סיכום

יש ברכה בריבוי הדעות, עוד ביסוד הבריאה, ביום השני. זה הביא לליבון בריא של הדעות. אמנם, מצאנו גורמים שונים: חיוביים וגם שליליים - בעיקר שלא במזיד - שהביאו להידרדרות של הדעות למחלוקות, בארץ, בגלות ובתהליך הגאולה, בכל מצב מסיבות שלו. יש צורך בהכרעה, בעיקר מתוך הסכמה, במיוחד בעת גאולה, על מנת ליישם את התורה הנצחית גם בחיי היומיום. יש לגשת בדחיפות, על פי הנ"ל או על פי כל תכנית אחרת, ולהאחיב שם שמים, מתוך דוגמא של אחדות ומתוך הנהגה ברוח של תורה וגאולה.

